

A NOSA ORTOGRAFÍA

De certas adiciós, supresiós, troques y-enlaces de letras

SOBREMOS hoxe as comenzadas ouservaciós sobre a nosa ortografía. O novo punto a tratar serán certas adiciós, supresiós, troques y-enlaces de letras, producidos por razón de eufonía, y-a maneira de representar todo elo.

Adiciós.—Compre parat mentes nas que siguen:

1.º As formas verbás terminadas en ditongo e seguidas dos pronomes *o, a, os, as*, intercalan sempre *n* entre o verbo y-o pronome. Exemplos: *levou-n-o, hai-n-a, collerei-n-o, deixarei-n-as*.

2.º As formas verbás terminadas en *a* tónico e seguidas dos pronomes *o, a, os, as*, intercalan sempre *y* entre o verbo y-o pronome. Exemplos: *está-y-o, haberá-y-a, andará-y-os, terá-y-as*.

3.º Entre o artigo feminino de singular y-os nomes que empezan por *a* tónico é xeneral intercalar un *y*. Exemplo: *a y-alma a y-auga, a y-ama*.

Nólese que as adiciós verificanse sempre nos casos primeiro e segundo, mentras que no terceiro non socede así: tolérase tamén o hiato de *a alma, a auga, a ama*.

As adiciós obrigadas, ou sexan as dos casos primeiro e segundo, n'é mestier rescalas con ningún sino especial na escritura. A ortografía

que procede adoutar é, pois, ésta: *levouno estayo*.

Convén, en troques, indicarl-a adición do *y* eufónico do terceiro caso a medio de un guión que veña dar á entender que a necesidade de tal *y* impona o *a* tónico inicial da palabra seguinte, cá que sona para evital-o hiato: *a y-alma, a y-auga*.

Unha ouservación aínda: algúns escriben *a l-alma, a l-auga*, e tamén *estaio, haberáio*; e nós consideramos que cando o son *l* fíre a unha vocal, aquel son é rigorosamente *consonante* e, pol-o tanto, procede empregal-o y consonante ou grego.

Supresiós.—Prescindindo dos casos de contracción e supresión xa estudiados no noso artículo anterior relativamente ó apóstrofo, aquí tócanos considerar estes:

1.º Moitas palabras que acaban en *n*, sobre todo pronomes, verbos, adverbios e conxuncións, cando se empregan diante de términos que empezan por *m*, especialmente a pronome *me*, perden ás veces aquel *n* na pronunciación, en particular na do vulgo. Exemplos: *non sei que(n) mo dixó, no(n) mo pideu, ni (n)mo falou, te(n)mo na casa, ve(n)me traguel-o adival, b:(n) mo ten mandado, falaro(n)me, contáro(n)ma*.

2.º As mesmas palabras do caso anterior

poden perder o *n* derradeiro na pronunciaión, especialmente na vulgar, cando van inmediatamente antes de outra palabra que empezan tamén por *n*. Exemplos: *anda(n) no monte*, *come(n) no regazo*, *a nós sirve(n) nos lles*, *a nós dixéron(n) nos que non viñades*, *no(n) nos víron*, *no(n) nos atoparon*.

3.º As formas verbais de primeira persoa de plural perden sempre o *s* diante o pronome *nos* átono. Exemplos: *quentémo(s) nos*, *ímo(s) nos*, *librámo(s) nos*.

Vexamos agora o que da consideración dos casos ditos se desprende para a escritura:

a) A perda do *n* no primeiro caso é mais ben un vicio da pronunciaión, ó que tampouco é estraño o castelán, según pode observarse n'este exemplo: *te(n)me el lápiz*. Pol-o de hoxe non cabe admitir que o son de ese *n* deba desaparecer na pronunciaión correcta, como igualmente ninguén defende esa desaparición no castelán. Trátase de unha elisión popular, do vulgo, semellante a tantas outras, que inda non ten os debidos alcances para constituir unha lei de lingoaxe e que, pol-o mesmo, xa que non está autorizada no ben falar, tampouco debe pralicarse na escritura.

b) N'algun dos exemplos aducidos no segundo caso, a perda do *n* pode orixinar confusións: así, dicindo simplemente *anda(n) no monte*, non sabemos, ó calar o *n*, si se fala en terceira persoa de singular ou plural. Dende logo, n'estes casos dúbidosos non procede deixar de figurar o *n*, escribindo e pronuncian-do *sírvennos* queda perfectamente craro o sentido da expresión, que ten moita mais importancia que o mal parecer de dous *enes* xuntos. Pasa no castelán coa pronunciaión de términos así, o mesmo que na nosa fala, e non por eso se pensou en suprimir o *n* na escritura. Varia a cuestión no tocante ás frases *no (n) nos víron*, *no (n) nos atoparon*: aquí é completa a desaparición do *n* no falar tanto vulgar coma culto, sin que, ademais, se siga a menor confusión de non espresalo graficamente: en vista do que deberáse escribir *no-nos víron*, *no-nos atoparon*.

c) A perda do *s* no terceiro caso é sempre forzosa. Así, pois, se faguerá na escritura, sin indicación algunha de tal supresión *quentémo-nos*, *ímonos*.

Troques.—Os troques de letras que aquí nos importa examinar son:

1.º O da conxunción *e* en *y* diante de palabra que empeza por vocal. Exemplos: *os homes y-as mulleres*, *aguaciles y-escibanos*. Algúns n'ouservan este troque, imposto pol-a eufonía, o que convén indicar na escritura dándoo a entender, como o fixemos, por medio do guión.

2.º O das letras finais *s*, *r* en *l* diante *o*, *a*, *os*, *as*, troque que non sempre é obrigado, a saber:

a) Nas formas verbais acabadas en *s* troca-se este sempre en *l* diante os pronomes *o*, *a*, *os*, *as*, (*comíchelo*, *pidíchelas*) y-acosiuma a faguerse ese troque cando *o*, *a*, *os*, *as*, son artigos (*íremol-os dous* = *íremos os dous*, *ti él-o demo* = *ti es o demo*).

b) No mesmo caso que as formas verbais acabadas en *s* están as que levan os pronomes enclíticos *nos*, *vos*, *lles*, sendo, pol-o tanto, obrigado o troque de *s* en *l* diante *o*, *a*, *os*, *as*, pronomes (*cóllenlletos fíxovola*) e xeneral cando *o*, *a*, *os*, *as*, son artigos (*pidéunol-a corda* = *pidéunos a corda*, *dínllet-as navallas* = *dínlles as navallas*).

c) Os infinitivos trocan sempre o *r* final en *l* diante *o*, *a*, *os*, *as*, pronomes (*collela*, *chamal-os y-é* corrente que se faga o mesmo troque diante *o*, *a*, *os*, *as*, artigos (*buscal-a muller* = *buscar a muller*, *muxil-as vacas* = *muxir as vacas*).

d) Algúns nomes y-adxetivos acabados en *s* ou *r*, os pronomes *nos* = *nosoutros as*, *vos* = *vosoutros-as*, certos adverbios como *mais*, *mentras*, algunhas preposicións como *por*, *tras*, a conxunción *pois*, etc. trocan correntemente o *s* ou *r* finais en *l* diante *o*, *a*, *os*, *as*, sexan pronomes ou artigos (*Díal-o deo*, *cantol-o víron*, *pol-a lumieira*, *mentral-os deixaron*, *ambal-as partes*, *tral-as mozas*, *vol-os namorados*, *postol-os vistidos*).

¿Qué deducións ortográficas se sacan de estes troques de *s*, *r* en *l*?

Convén ter en conta que na nosa lingoa forman os pronomes enclíticos unha soia palabra co verbo, según ocorre tamén no castelán. Escribírase, pois, o pronome xuntamente co verbo, haxa troque ou non: *comíchelo*, *cóllenlletos*, *chamalas*.

O artigo nunca se escribe xuntamente co

verbo; e no caso de haber troque de *r* ou *s* en *l* diante os artigos *o, a, os, as*, como tal troque está condicionado por estes artigos, que ademais han de ir soparados, debe interpoñerse un guión entre o verbo y-eles: *buscal-a muller, tremol-os dous*.

As palabras que non sexan verbos antepostos a *o, a, os, as*, tampouco se escriben nunca xuntamente co-istas formas, tanto que desempeñen papel de pronomes coma de artigos, si, pois, aquelas palabras acaban en *s* ou *r* hai que trocar estas letras en *l*, é preciso o guión intercalado entre elas y-as formas *o, a, os, as*, que condicionan o troque: *Díol-o deo, pol-as lumieiras*.

Enlaces. - O único enlace que aquí procede ter en conta é o do *n* final de algunhas palabras coma *ben, non, nin, quen, tamén* diante *o, a, os, as*, cando hai que destrull-a nasalidade do dito *n*. Este enlace procede indicalo c'un guión: *non-o viron, quen-as pillara, ben-o dixu, nin-o souben, ben-a amocou*.

Concrusións. - Resumindo, estabreceremos que se denotará a medio de un guión - ademais da xuntanza da preposición elíptica *co*

cós personás y-os demostrativos, punto xa estudiado no noso artigo do número pasado:

1.º A intercalación do *y* eufónica entre o artigo *a* y-os nomes que empezan por *a* tónico (*a y-alma, a y-auga*).

2.º O troque da conxunción *e* en *y* diante palabra que empeza por vocal (*os homes y-as mulleres*).

3.º A perda do *n* derradeiro de *non* diante o pronomes *nos* (*no-nos viron*).

4.º O troque en *l* do *r* ou *s* finás das formas verbás diante os artigos *o, a, os, as* (*buscal-a muller, comichel-o pan*).

5.º O troque en *l* do *r* ou *s* finás de algunhas palabras (varios nomes y-adxetivos, os pronomes *nos = nosoutros-as, vos = vosoutros-as*, adverbios como *mais, mentras*, preposicións coma *por, tras*, conxuncións coma *pois*, etc.) diante *o, a, os, as*, sexan artigos ou pronomes (*pol-os camiños, nol-os padriños, moitol-os chamaron*).

6.º O enlace do *n* derradeiro das palabras *ben, non, nin, quen, tamén*, etc., con *o, a, os, as*, cando o dito *n* perde a súa nasalidade (*non-o chaman, non sei quen-o dixu*).

ANTONIO COUCEIRO FREIXOMIL

